

De hemeltuïn

Karel Schoeman

De hemeltuï

vertaald door Rob van der Veer

Manuzio

Deze uitgave kon tot stand komen dankzij een financiële bijdrage van PEN Afrikaans.

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler bedankt Zandra Bezuidenhout en Duco Stadig voor hun hulp en advies.

Oorspronkelijke titel: *Die hemeltuin*

Oorspronkelijke uitgave: Human & Rousseau Uitgewers, Kaapstad, 1979

© 1979 Karel Schoeman

© 2019 Nederlandse vertaling Uitgeverij Manuzio en Rob van der Veer

Omslagontwerp: Flashworks ontwerpers, Kampen

Binnenwerk: Stampwerk, Nijkerk

ISBN 9789492600172

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zelfs op straat zou hij haar nog herkend hebben, te midden van vreemden: de snelle beweging waarmee ze vanachter het bureau opkeek, de donkere ogen, de vastberaden kin.

‘Nick,’ zei ze, en ze stond op en kwam hem tegemoet. ‘Na al die jaren, eindelijk!’

De handdruk was ferm, de hartelijkheid ongeveinsd. Het was Prudence zoals hij zich haar herinnerde, in haar witte jurk op het perron van het station, verblindend in de zonneschijn, het meisje op de fiets met vlechten die in de wind opwaaiden, het meisje dat aan de ontbijttafel zat te discussiëren. Ze was volwassen geworden en ouder geworden, en toch was ze onmiskenbaar dezelfde persoon gebleven, zozeer dat haar aanwezigheid talloze, lang vergeten herinneringen bij hem opriep en hij onwillekeurig glimlachte terwijl hij midden in de kamer tegenover haar bleef staan.

‘Je ziet er nog precies hetzelfde uit,’ zei hij voordat hij zich kon inhouden, en zij begon te lachen, met achterovergehouden hoofd.

‘Ik ben intussen wel grijs geworden,’ zei ze. ‘En jij ook.’ Heel even nam ze hem aandachtig op, alsof ze op zijn gezicht naar iets zocht. ‘Grijs en gedistingeerd,’ concludeerde ze.

‘Dank je voor dat vriendelijke oordeel. Als de jaren dát voor elkaar hebben gekregen, is niet alles vergeefs geweest.’

‘Ik zou niet zeggen dat er in jouw leven ook maar iets

vergeefs is geweest, allerminst. Je bent een bekend man, Nick: ik ben op mijn reizen al meer dan eens mensen tegengekomen die jou en jouw werk kennen, hier in Engeland, maar ook op het Europese vasteland.'

'Ik heb een paar boeken geschreven en een aantal conferenties toegesproken. Mijn naam mag dan in bepaalde kringen tamelijk bekend zijn geworden, maar dat zijn heel kleine, gespecialiseerde kringetjes.'

'Volgens mij is het werk zelf belangrijk,' zei ze peinzend, 'niet de resultaten die je ermee bereikt.' Ze stonden nog steeds midden in het grote vertrek, maar nu nodigde ze hem met een gebaar uit om plaats te nemen. Zelf ging ze weer achter het bureau zitten. 'Let maar niet op de rommel,' zei ze. 'In ons soort werk leef je te midden van continue chaos en crisissen, en wat je ook probeert, je omgeving draagt daar onvermijdelijk de sporen van.'

Het huis was er een in een rij achttiende-eeuwse herenhuizen, en de kamer had een zekere elegantie behouden: de muren waren bespannen met verbleekt groen brokaat, er was een marmeren schouw met een spiegel in een sierlijst en de hoge ramen keken uit op een achtertuin waarin de lentezon af en toe de iepen bescheen. Sommige van de meubels waren degelijke oude stukken, maar het doel van de kamer was onmiskenbaar functioneel. Het bureau van Prudence ging schuil onder dossiers en documenten, een typemachine en een telefoon, langs de wanden stonden losse, met boeken overladen rekken en overal lagen dozen, kisten en koffers, opgestapeld in de hoeken of verspreid tussen de meubels.

'Zelf ben je anders ook best bekend,' zei hij. 'Je hebt zelfs een paar onderscheidingen gekregen waarvan ik niet op de hoogte was – ik heb ze gisteren pas op jullie brief-

hoofd zien staan. Waarom heb je me daar nooit iets over geschreven?’

Heel even fronste ze haar wenkbrauwen en maakte een afwerend gebaar. ‘Zoals ik net al zei, het werk zelf is belangrijk, niet de resultaten. Je hebt dus mijn brief gekregen,’ ging ze verder, en het was duidelijk dat ze een ander onderwerp wilde aansnijden. ‘Ik hou er niet van om naar een hotel te schrijven, die brieven raken altijd kwijt, maar toen ik uit Joegoslavië terugkwam was het te laat om nog naar Zuid-Afrika te schrijven, de brief zou je niet op tijd hebben bereikt.’

‘Ik ben heel blij dat je nog een gaatje voor me hebt kunnen vinden.’

Ze moest lachen. ‘Het klinkt verschrikkelijk. Het is de allereerste keer dat we allebei tegelijk in Engeland zijn, en het enige wat ik je kan aanbieden, is een paar uurtjes om te lunchen. Maar zoals ik al schreef, ik zit helemaal klem. Vanavond moet ik een vrouwenvereniging in Chertsey toespreken, morgenochtend hebben we hier een vergadering die waarschijnlijk tot een, twee uur zal duren, morgenmiddag vlieg ik naar Wenen... En dan, afgezien van alle andere dingen, is er ook nog de nachtmerrie van een expositie die over twee weken klaar moet zijn...’

‘Wat voor expositie is het?’ vroeg hij.

‘De gebruikelijke – vluchtelingen. Maar deze is nogal belangrijk voor ons, we hebben het grootschalig aangepakt en we hopen ook op flinke resultaten, niet alleen financiële bijdragen, maar ook grotere bekendheid voor ons werk.’ Het was kennelijk iets waarbij ze zich sterk betrokken voelde, want ze sprak met hernieuwde geestdrift. ‘Ik heb door de jaren heen gelukkig heel wat dingen verzameld die we nu kunnen gebruiken, maar op dit moment wachten we op

materiaal uit Polen dat al vorige week hier had moeten zijn, en dat betekent urenlange telefoongesprekken en bovendien is de typiste die onze Poolse correspondentie behandelt ook nog eens ziek...' Toen onderbrak ze zichzelf. 'Maar ik verveel je met dat alles, arme Nicholas – je ziet wel hoe druk ik er momenteel mee ben. Eigenlijk wou ik alleen maar uitleggen waarom ik niet méér tijd aan je kan afstaan.'

'Zelf heb ik ook niet veel tijd meer beschikbaar. Vanavond is er een diner dat ik moet bijwonen, en morgen moet ik al in Oxford zijn.'

'Een húldigingsdiner,' corrigeerde ze. 'Ik heb vanochtend de aankondiging in *The Times* gezien. Niet zo bescheiden doen, Nick.'

'En jý dan,' vroeg hij glimlachend, 'met alle lintjes en prijzen waar ik niets van wist?'

Weer maakte ze dat bruuske afwerende gebaar. 'Het is me onlangs gelukt met roken te stoppen. Dát is pas iets wat ik als een prestatie beschouw.'

'Vroeger rookte je in het geniep – achter de broeikassen in de tuin, met de tuinmansjongen... Patrick,' herinnerde hij zich ineens, en zag met ontstellende duidelijkheid de tuin en de jongen aan wie hij al jaren niet had gedacht.

Prudence barstte in lachen uit, de spontane, uitbundige lach van een schoolmeisje. 'Weet je dat echt nog? Ja inderdaad, Patrick. Mammie kwam er uiteindelijk achter, van dat gerook, met eindeloze drama's als gevolg en daarna viel Patrick in ongenade. Hij heeft als soldaat meegevochten in de oorlog – ik vraag me af hoe het met hem is afgelopen.'

Een poosje staaarde ze glimlachend langs hem heen, nog steeds geamuseerd door de herinnering. 'Ik gedroeg me niet als een jongedame, zei mammie en ze had helemaal gelijk.'

Ik heb ook nooit geleerd er een te worden, want het werd oorlog en alles veranderde op slag. Ik heb nooit als debutante een Londens seizoen meegemaakt, ik ben niet aan het Hof voorgesteld, ze hebben me gewoon aan mijn lot overgelaten.’ Al pratend begon ze de papieren op het bureau bij elkaar te rapen. ‘En dat is waarschijnlijk maar goed ook. Een jongedame had nooit de dingen overleefd waar ik al die jaren mee ben geconfronteerd.’ Daarmee was voor haar haar jeugd samengevat en afgehandeld: ze legde hem opzij zoals de papieren die ze keurig recht had geschud, en keerde terug naar het heden.

‘Je schreef dat je me mee uit eten wilde nemen,’ zei ze. ‘Dat zou heerlijk zijn, maar aan de andere kant hoef je je niet verplicht te voelen om het ook te doen. Ik heb een appartementje hierboven in huis, en het is geen enkele moeite om iets eenvoudigs voor ons klaar te maken.’

‘Ik zou het heel prettig vinden om met jou uit eten te gaan. En bovendien heb ik al een tafel voor ons besproken.’

‘Misschien is dat dan het beste, want mijn kookkunst is niet bepaald iets om over naar huis te schrijven. Als je het niet erg vindt, regel ik nog even wat dingen voordat we weggaan...’

Ze nam de hoorn van de haak en begon iets met een collega te bespreken, en hij bleef naar haar zitten kijken, de vrouw van middelbare leeftijd met het springerige grijze haar en de eenvoudige wollen jurk, een broche vlak onder haar schouder, kaarsrecht achter haar bureau in de kamer waar het zonlicht kwam en ging, opgloeide en wegstierf over het verschoten tapijt, het verkleurde behang en de verspreid liggende koffers, kisten en dossiers nu de vliedende aprilwolken voorbij de zon zeilden. De kiem van deze geordendheid, wilskracht en zelfbeheersing was al aanwezig

geweest in het schoolmeisje met de slordige donkerblonde vlechten, dacht hij bij zichzelf, net zoals deze grijsharige vrouw de heldere en onderzoekende blik van het meisje had behouden. Deels verwonderd en deels vertederd bekeek hij haar en besepte hoeveel tijd er was verstreken sinds ze elkaar voor het laatst hadden gezien, hoeveel dingen er waren veranderd en hoeveel er tegelijkertijd onaantastbaar en onveranderlijk was gebleven.

‘Zo,’ zei ze, ‘dat is geregeld,’ en keek hem weer over het bureau aan: de franke blik merkte zijn glimlach op en vroeg woordeloos naar de reden.

‘Je bent heel goed georganiseerd,’ zei hij op luchtige toon, want het zou te veel moeite kosten om zijn gedachten te verklaren.

‘Dat móét ik ook wel. Als je voortdurend midden in een chaos leeft, moet je zorgen dat die chaos geen greep op je krijgt, anders ga je er volkomen aan ten onder.’ Toen stond ze op vanachter het bureau. ‘En nu, als je me vijf minuten wilt excuseren, Nick, ga ik me even verkleden. Ik beloof je dat het niet veel langer zal duren.’

Alleen in de grote, hoge kamer keek hij om zich heen en noteerde de kleine tekenen van individualiteit waarmee Prudence – dat vermoedde hij tenminste – het onpersoonlijke van de kamer had willen opheffen, zoals de bak met narcissen of het kruisbeeld met het ivoren corpus tegen het verkleurde brokaat in een hoek naast het raam, waar het niet meteen de aandacht trok. Op het bureau stonden ingelijste foto’s met kiekjes die los in de hoeken van de lijst waren gestoken, maar ze waren van mensen die hij niet kende, gezichten van buitenlanders, kinderen, afgevaardigden, groepen glimlachende mensen met Prudence zelf in het midden. In de boekenrekken langs de wanden zag hij

officiële documenten, overheidspublicaties, commissiever-
slagen, boeken met Duitse en Slavische titels, fotoboeken.

Voor de grote ramen bleef hij staan uitkijken over het
groen van de tuin. Het was stil in deze oude achtertuinen,
dacht hij, want het lawaai van de straat drong niet zo ver
door, en als hij het raam zou opendoen, zou hij niets anders
horen dan het sterke geruis van de wind door de bomen.

Op de tafel voor het raam stond een verweerd koffertje,
met het deksel dicht maar niet op slot, en terwijl hij daar
wachtte, tilde hij half in gedachten verzonken het deksel op
en zag het gestreepte grijs met blauw van een concentratie-
kamp-uniform uit de oorlog, netjes opgevouwen bovenop.
Een tijdje bleef hij ernaar staan kijken. Een wolk die voorbij
de zon werd gejaagd verduisterde het licht dat naar binnen
viel – heel even was er een weifeling tussen helder en don-
ker, en toen trok de wolk voorbij en viel het ijle lentelicht
weer volop over de tafel en over zijn handen en het gelapte
uniform, de knopen en het verroeste haakje en oogje bij de
hals.

‘Deel van het materiaal voor onze expositie,’ zei Pru-
dence achter hem. ‘Het gaat om een overzicht van veertig
jaar werk – we beginnen met een afdeling over de oorlog
en de kampen.’ Ze haalde het uniform eruit en hij zag on-
der in de koffer een paar verweerde klompen, een hoge
kinderschoen en een afgeschilferde emaillen kom. ‘Het zijn
dingen die ik na de bevrijding in de kampen heb opgeraapt
en bewaard – tja, waarom bewaart een mens eigenlijk van
alles?’

‘Neem me niet kwalijk,’ zei hij, ‘het gaat me niet aan. Ik
stond eigenlijk jullie tuin te bewonderen.’

Ze deed de koffer weer dicht. ‘Ja, is hij niet prachtig? In
de zomermaanden zit ik ’s avonds vaak buiten te werken

wanneer ik geen telefoontjes verwacht – of wanneer ik de telefoon niet wil horen.’

‘Woon je alleen in het gebouw?’

‘Er is een conciërge die een appartementje heeft in het souterrain.’ Ze was klaar om te gaan. Er hing een schouder-tas over haar schouder en ze had een sjaal losjes om haar hals geknoopt. ‘Eigenlijk heb ik heel weinig uit het verleden bewaard,’ zei ze. ‘Ik heb een paar meubelstukken voor mezelf uitgezocht toen het huis verkocht werd, wat meubels uit mammies zitkamertje. Weet je nog wel? Een bank met wat stoelen, een naaitafeltje, een schrijftafel – mooie stukken uit het begin van de negentiende eeuw. En een paar aquarellen. O ja, en dít herinner je je vast ook nog wel.’ Ze liep naar het tafeltje tussen de twee ramen en haalde de daar uitgestalde bouwtekeningen weg om een beeldje te laten zien.

‘Het stond in de studeerkamer,’ zei hij.

‘Sint Cecilia. Ik heb het origineel gezien toen ik na de oorlog in Rome was, weet je. Onder het hoofdaltaar van haar kerk.’ Vluchtig keek ze door de kamer alsof ze wilde controleren of alles wel in orde was. ‘Zullen we gaan?’ vroeg ze toen.

Het was een door kennissen aanbevolen restaurant dat hij voor dit etentje met Prudence had uitgekozen omdat het vlak tegenover haar kantoor lag, aan de andere kant van het park. Aan de wanden hingen ingelijste etsen en litho’s, afgewisseld met grote spiegels, en het hele vertrek werd door bakken met varens en andere planten opgedeeld in een reeks inhammen en alkoven, die de verspreid staande tafeltjes een zeker mate van beslotenheid verleenden. Er kwamen kelners om hen heen staan om stoelen aan te schuiven, servetten open te vouwen en menu’s te overhandigen.

‘Ik hoop dat mijn keuze je goedkeuring kan wegdragen,’ zei hij.

‘Een mens raakt helaas gewend aan sandwiches, thermosflessen en kopjes thee in wegrestaurants – ik kan je niet zeggen hoe prettig het is om af en toe ergens in stijl te eten.’ Ze nam snel de menukaart door. ‘Is het de bedoeling dat we ons te buiten gaan?’ vroeg ze.

‘Absoluut. Het is toch een feestelijke gelegenheid, onze eerste ontmoeting in veertig jaar; en daarbij wil ik ook een schuld van veertig jaar geleden aflossen.’ Vragend keek ze hem aan. ‘Weet je niet meer? Robert had immers beloofd dat we een keer uit Oxford zouden overkomen, om je in de stad mee uit eten te nemen.’

‘Ja,’ zei ze langzaam en verwonderd, ‘dat is waar ook. Het was om mij voor de een of andere teleurstelling te troosten.’

‘Omdat je niet mee mocht naar een uitvoering.’

‘Naar Wattisham. Jullie waren allemaal uitgegaan en hadden mij die avond alleen thuis gelaten – ja, dat is waar, Nick, jullie zijn me een etentje verschuldigd, jij en Robert, al veertig jaar... Veertig jaar,’ herhaalde ze tegen zichzelf, ‘is het werkelijk al zoveel?’ Toen kwam de champagne die hij had besteld om de maaltijd mee te beginnen, de koelemmer, de flûtes. Geluidloos werd de kurk van de fles verwijderd, en ze begon weer te lachen. ‘En champagne hadden jullie me ook beloofd, dat herinner ik me nog duidelijk. Je betaalt je schuld heel gewetensvol terug, Nick, hoe lang je het mischien ook hebt uitgesteld.’

‘Op het weerzien,’ zei hij en hief zijn glas.

‘Op het eredoctoraat en de huldiging in Oxford.’

‘Op de onderscheidingen en de letters achter je naam op het brievenhoofd.’